

PLEIDOOI VOOR BEWUSTWORDING EN VERNIEUWING

2024, een testjaar voor de democratie in de wereld

Het jaar 2024 wordt een zwaar testjaar voor de democratie in de wereld, met gewapende conflicten in het Nabije Oosten en de Oekraïne, met een Europese Unie met enkele landen die afglijden richting autocratie en met een Presidentieel verkiezingsjaar in de Verenigde Staten met de Democraten die het moeten opnemen tegen de Republikeinen die sinds enkele jaren openlijk een blank nationalistische autocratie nastreven. In tal van landen demonstreren fascistische organisaties openlijk. De NAVO waarschuwt openlijk voor de dreiging van met name Rusland waar dictator Poetin in 2014 de oorlog met Oekraïne heeft veroorzaakt maar de NAVO de schuld ervan geeft. Poetin fulmineert tegen de NAVO en ondermijnt democratische landen met een stroom aan desinformatie, juist uit angst voor de democratie, aldus NAVO topman admiraal Rob Bauer.

Het democratisch staatsbestel heeft een historie van 2500 jaar maar de vorm waarin iedere burger – man én vrouw – een stem heeft, is pas goed 100 jaar jong, in het licht van de menselijke evolutie een fractie van de tijd en derhalve een experiment nog. In die korte tijd is in tal van landen in de wereld de democratie uitgedaagd, ronduit ondermijnd of soms zelfs verdwenen. [REDACTIE PLATFORM PROFIELACTUEEL](#)

FOTO: FRED MOON | UNSPLASH

Voor het Platform Profielactueel voor het beroepsonderwijs, uitgever van Vaktijdschrift Profiel online, zijn democratisch burgerschap en burgerlijke vrijheden al vele jaren een speerpunt waar het gaat om samenleving en onderwijs, zie onze [THEMA webpagina Democratisch burgerschap](#) | [Niemand uitsluiten, niemand achterlaten](#). In drie afleveringen zullen we dit voorjaar 2024 in Vaktijdschrift Profiel ingaan op de vraag: Heeft de democratie toekomst? Dit is deel I.

EEN HISTORISCH AANTAL VERKIEZINGEN

In 2024 zal er in de wereld een historisch aantal verkiezingen plaatsvinden en dat terwijl de actualiteit laat zien dat de autocratie zich uitbreidt en jongeren de status quo verwerpen. Aldus Alec Russell in de Financial Times van 3 januari 2024. De ondermijning van de democratie in de wereld wordt gemeten. Uit het Global State of Democracy Initiative van het Zweedse International Institute for Democracy and Electoral Assistance bleek dat 2023 het zesde achtereenvolgende jaar was waarin de democratie in de helft van alle landen achteruitging, de langste terugval sinds het begin van hun registratie in 1975.

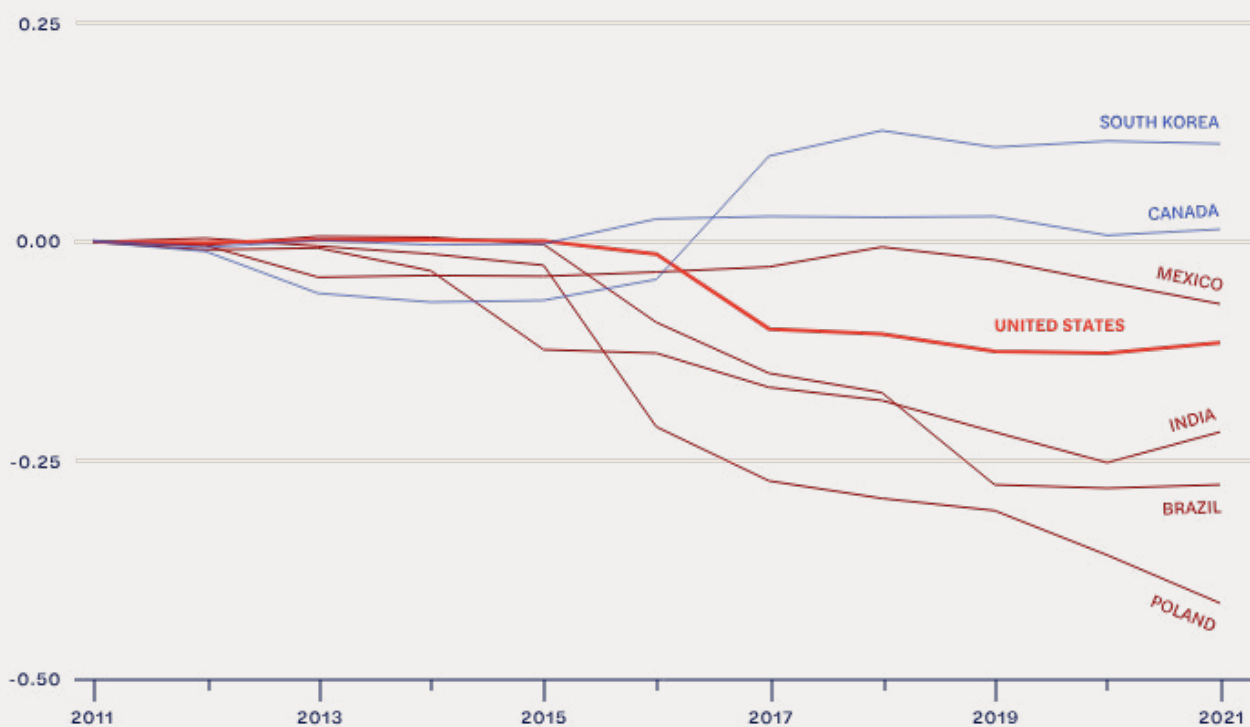
De online uitgave The Conversation stelt: 'Denk aan de Brexit, de verkiezing van de Amerikaanse president Donald Trump, het referendum van de Turkse president Recep Tayyip Erdogan, het beleid van de Filipijnse president Rodrigo Duterte van door de staat gesanctioneerde moord en het afglijden van Hongarije naar een nieuw autoritarisme. 'De democratie is dood', zeggen de ontmoedigden. Het is tijd om de democratie te begraven', zegt een Tunesische pro-

shariapartij. 'De democratie is gevallen, we hebben een nieuw spel in de stad nodig', betogen de populistische van Vladimir Poetin en de neo-autoritair bondgenoten van Xi Jinping.'

Het zijn de autocraten die zich bedreigd voelen door democratie en in binnen- of buitenland onrust stoken, tot geweld oproepen of doodleuk een oorlog beginnen om in eigen land de macht te behouden. Een bericht op NOS van 17 januari jl met als kop: 'NAVO-admiraal: Samenleving moet het onverwachte gaan verwachten'. Het artikel is een verslag van een NAVO bijeenkomst in Brussel waar admiraal Rob Bauer zich richtte op de dreiging vanuit Rusland voor de westerse democratie. De grondgedachte van de Russische president Poetin om de oorlog te beginnen, komt volgens Bauer voort uit 'een angst voor democratie'. Bauer: 'Deze oorlog ging nooit over een echte veiligheidsdreiging voor Rusland, afkomstig van Oekraïne of de NAVO', zei hij. 'Deze oorlog gaat over Rusland dat bang is voor iets dat veel krachtiger is dan enig fysiek wapen op aarde: democratie. Als mensen in Oekraïne democratische rechten kunnen hebben, zullen mensen in Rusland daar binnenkort ook naar verlangen.'

Bauer heeft een omineuze waarschuwing voor Europa, namelijk dat '()' niet alleen de legers van de NAVO-landen, maar de hele samenleving moeten zich voorbereiden op een 'nieuw onvoorspelbaar tijdperk'. Bauer roept op tot een 'samenlevingsaanpak' die verder gaat dan alleen militaire planning. Publieke en private organisaties moeten hun mentaliteit veranderen omdat de samenleving verandert, zei hij.

'Van een tijdperk waarin alles planbaar, voorspelbaar, controleerbaar en »

BRON: PROTECT DEMOCRACY | V-DEM INSTITUTE LIBERAL DEMOCRACY INDEX, 2021

Deze grafiek toont de relatieve verandering in de kwaliteit van de democratie in belangrijke landen sinds 2011

gericht op efficiëntie was, naar een tijdperk waarin alles op elk moment kan gebeuren. Een tijdperk waarin we het onverwachte moeten verwachten', zei hij. 'Om volledig effectief te kunnen zijn, ook in de toekomst, hebben we een oorlogstransformatie van de NAVO nodig.'

OPKOMST EN NEERGANG VAN DE DEMOCRATIE

Historie beweegt zich in golven – opkomst en neergang van beschavingen. Feit is dat tot voor circa 100-150 jaren de landen in de wereld werden gedomineerd door koningen, keizers, presidenten en militairen, niet door burgers. In de afgelopen twee eeuwen ontworstelden continenten en landen zich aan de dominante heerschappij door elites – De Franse Revolutie eind 18e eeuw zette de toon, de jonge democratie in de VS overleefde de Burgeroorlog van 1861-1864, we zagen het einde van keizers- en koningshuizen in Oostenrijk en

Nederland, van dictators als Franco en Hitler en van koloniale machten in Afrika en Azië. In diezelfde tijd kregen in tal van landen vrouwen stemrecht. De trend leek meer en meer richting zelfbeschikking voor de volkeren in de wereld te gaan.

Maar zoals de historie toont, de evolutie van samenlevingen kenmerkt zich door golfbewegingen. Her en der treden personen naar voren die een autocratie willen. Een autocratie (zelf – heersen) is een regeringsvorm waarbij ongelimiteerde macht wordt uitgeoefend door één persoon. De organisatie Freedom House volgt sinds 1973 jaarlijks wereldwijde trends op het gebied van politieke rechten en burgerlijke vrijheden. De organisatie gaat uit van de kernovertuiging dat persoonlijke vrijheid floreert in democratische landen waar burgers een stem hebben en regeringen verantwoordelijkheid moeten afleggen aan hun volk. In tal van landen staan

de democratische staatsrechtelijke structuren onder druk. Freedom House stelde in 2022 in haar rapport met de titel 'Democracy under Siege' vast dat in de pandemiejaren 2020-2021 de democratie in de wereld terrein had moeten prijsgeven ten gunste van autoritaire krachten, waardoor het internationale evenwicht verschoof ten gunste van tirannie.

De uitdagingen zullen zich dit jaar afspelen in vier verschillende electorale culturen. De eerste is een tirannieke groep die Wit-Rusland, Rusland en Rwanda omvat, waar heersers tegenstanders gevangen zetten en een schertsvertoning houden van een verkiezing die culmineert in een meerderheid van 90 procent of meerderheid. Een tweede groep bestaat uit performatieve democratieën zoals Iran, Tunesië en Bangladesh, waar leiders de oppositie nog net kunnen laten concurreren - maar niet om te winnen.

STEUN VOOR AUTOCRATIE

Ook in democratiën krijgen auto-cratische staatsvormen steun. Zie Nederland waar een partij met een ‘eigen volk eerst’ politiek in de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 de grootste partij werd. Waarom? Omdat veel mensen zich aangesproken voelen door ‘strong (wo)men’ die factoren als economie, werkgelegenheid, conjunctuur en vertrouwen van de burger in de toekomst gebruiken als voertuigen. Veel mensen herkennen zich kennelijk in een politiek van verdeeldheid, tirades tegen bepaalde groepen die zogenaamd de economie, de werkgelegenheid en de cultuur bedreigen en tegen dominantie van de elite, tegen een verenigd Europa dat alle macht naar zich toetrekt en het volk laat betalen en de onbetrouwbaarheid van de andere partijen die hiervoor buigen.

Maar niet alles lijkt doem. Bij de verkiezingen van oktober 2023 verloor de Poolse partij Recht en Rechtvaardigheid de macht, een partij die jarenlang de rechtsstaat ondermijnde en van de staatsomroep een spreekbuis van de regering maakte. In Taiwan werden de verkiezingen van 12-13 januari jl gewonnen door de regerende DPP. Lai Ching-te, de huidige vicepresident, wordt president. ‘Taiwan heeft de wereld laten zien hoezeer we de democratie koesteren’, zei hij in zijn overwinningstoespraak.

Desalniettemin wijzen volgens de Financial Times enquêtes in grote lijnen op een terugval in de democratische geest nadat er een hoogtepunt was na het einde van de Sovjet-Unie en de apartheid in de jaren negentig. De kwaliteit van de democratie die een gemiddelde wereldburger in 2022 geniet, is terug

In de VS zijn in een reactie op de antidemocratie beweging van Donald Trump-aanhangers tal van pro-democratie organisaties ontstaan. Een ervan is Protectdemocracy.org, met vertegenwoordigers van alle politieke richtingen. Hun website stelt: ‘Het zijn niet alleen de Verenigde Staten. Op enkele uitzonderingen na hebben democratiën het overal moeilijk. De wereldwijde vrijheid wordt niet alleen bedreigd door opkomende autocratiën, maar ook door grote democratiën die van binnenuit wankelen.’

op het niveau van 1986, volgens het V-Dem Institute, dat de gezondheid van democratiën beoordeelt op vijf principes: electoraal, liberaal, participatief, deliberatief en egalitair.

Betekent dit dat de democratie in een crisis verkeert? Of is het ‘normaal’, een kwestie van opkomst en neergang van stemmingen die pro- of anti-democratie zijn. Met het oog op de jonge leeftijd van de moderne democratie lijkt de vraag gerechtvaardigd hoe sterk deze staatsvorm is? En of deze staatsvorm een houdbaarheidsdatum heeft. Het bewijs ligt er dat een democratie in sommige gevallen juist door de burgerlijke vrijheden die worden geboden een ideale springplank naar een meer autocratisch model is. Zie Hongarije. Zie de Verenigde Staten waar het Eerste Amendement van de Grondwet onder meer de vrijheid op meningsuiting garandeert en presidentskandidaat Donald Trump elke dag alle ruimte neemt en de grenzen daarvan opzoekt om via social media en campagnes zijn voorliefde voor de dictatuur te verkondigen.

In een volgende aflevering van deze serie gaan we daar verder op in. ■

Democratie

Democratie verwijst naar een staatsvorm van een land waarin het volk regeert in plaats van een koning, keizer of president. Het woord democratie komt uit het Grieks: *dèmos* (wat volk betekent) en *kratein* (wat heersen betekent). De eerste vormen van democratie zien we dan ook in de Griekse oudheid hoewel alleen ‘vrije’ burgers stemrecht hadden, grote delen van de samenleving – vrouwen en slaven – waren uitgesloten van stemrecht. Door de eeuwen heen ontstaan op tal van plaatsen, van IJsland tot inheemse gemeenschappen in wat nu de VS is en van de Faroe eilanden tot Finland, vormen van medezeggenschap. De Verenigde Staten noemen zichzelf de oudste democratie vanwege de Onafhankelijkheidsverklaring en de Constitutie eind 18e eeuw, maar ondanks de mooie woorden van gelijkheid en rechtvaardigheid was de jonge natie een land met slavernij en weinig rechten voor vrouwen. De gevolgen daarvan zien we ook anno 2024 nog terug in het ‘Land van de onbegrensde mogelijkheden’. Om kort te zijn: De moderne democratie is een jong fenomeen en de vormen waarin het functioneert zijn uiteenlopend en kwetsbaar.

Geraadpleegde bronnen

- > *Financial Times*
- > *The Conversation*
- > *Sociaal Cultureel Planbureau*
- > *Protectdemocracy.org*
- > *Prodemos*
- > *NOS*

REDACTIE PLATFORM PROFIELACTUEEL